

Александар Саша Гајић

Институт за европске студије

ЦОЗЕФ НАЈ И СПОРНЕ ДИМЕНЗИЈЕ РУСКЕ МОЋИ*

Сажетак

Савремена наука о међународним односима на различите начине дефинише моћ држава: као циљ држава и њених политичких елита, као меру утицаја односно контроле, као израз безбедности и као способност коришћења ресурса. У раду се анализира текст „Будућност руско-америчких односа“ познатог америчког стручњака за међународне односе, Цозефа Наја, који покушава да одреди и измери различите аспекте тврде и меке моћи савремене Русије и на тај начин да процена какву је политику нацелисходније да САД воде према њој. Уочавајући читав низ једностраности и генерализација у овој анализи, у раду се указује како се, из половичних и спорних закључака које даје Нај, извлачи крајње спорна и контрадикторна Најева процена о будућности руско-америчких односа.

Кључне речи: моћ, мерење моћи, Цозеф Нај, будућност руско-америчких односа.

Измерити моћ неке од држава у међународним односима како би се на основу тога могли проценити њени дometи, циљеви и историјске перспективе увек је био захтеван и крајње неизвестан подухват за све истраживаче међународне

* Рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

моћи. Многе препреке, од субјективно-интересних и идеолошких, до ограниченог увида у податке које се односе на поједине аспекте моћи који су се узимали у обзир, стајале су на путу иоле објективнијих и реалнијих покушаја да се моћ једне сложене политичке заједнице као што је држава скицира. Са развојем науке о међународним односима и ширењем њених увида, развили су се и различити погледи на дефинисање моћи на неколико начина, од којих у великој мери зависи и начин њеног мерења, односно сагледавања: моћ се може одређивати у светлу где се она гледа као циљ држава или политичких елита и лидера; где је моћ мера утицаја, односно контроле на достигнућима, активностима и догађајима, појавама или људима из сфере међународних односа; где је моћ израз безбедности држава или моћ способности коришћења ресурса, то јест свих доступних државних потенцијала у међународној стварности.

Први начин дефинисања је најстарији и најраспрострањенији у науци о међународним односима, посебно у реалистичкој школи. Ова школа стоји на становишту да је људско друштво подређено објективним законима који имају корене у људској природи чији је базични порив тежња, чак жудња ка моћи (*lust for power*) која се читава у рационализацији где је „концепт интереса дефинисан као моћ“ којој све остале вредности и циљеви у међународним односима служе.¹ Неореалисти ову тотализацију погледа на моћ свде у историјско-конструктивистичке оквире, не посматрајући је као рефлексију неизмењивости људске природе већ више историјског наслеђа, пре свега оног везаног за анархичност међународних односа и последичну несигурности која ствара „безбедносне дилеме“ из којих произлазе жеље за увећањем моћи.²

„Најплодотворнији су свакако мешовити, вишедимензионални покушаји одређивања моћи у међународним односима. Тако, нпр. Карл Дојч моћ покушава дефинисати у више димензија: прва је количина моћи (*weight*), односно њена тежина, која је израз способности актера у међународним

1 Moregenthau Hans, *Politics Among the Nations*, A. Knopf, New York 1967 (Fourth Edition), стр. 11.

2 Waltz Kenneth, *Theory of International politics*, Addison Wesley, Reading MA, 1979.

односима да може да утиче и промени ток догађаја у међународној заједници, односно да пресудно утиче на туђе понашање...; друга је простор (*domain*) моћи, односно просторни домашај утицаја који неки субјект међународних односа може да врши; трећа је опсег (*range*) моћи изражен као однос између највише награде и најстрожије казене коју поседник моћи може да употреби према другим актерима, и четврта димензија која се тиче њеног домашаја (*scope*), то јест врстама и класама понашања на које се може вршити пресудан утицај³“⁴ Мешовити приступи за своје анализе најчешће преузимају посматрање основних елемената „тврде моћи“ из реалистичке школе (1. географију 2. природне ресурсе 3. индустријске капацитете 4. војну спремност 5. становништво (укључујући демографске тенденције) 6. национални карактер 7. национални морал 8. квалитет дипломатије 9. квалитет владе)⁵ у комбинацији са „меком моћи“ (културни утицаји, политичке вредности и спољна политика) узимајући при томе у обзир и драматичне промене „државоцентричних“ међународних односа са крајем Хладног рата и рачвање глобалних структура између држава и других, недржавних субјеката међународних односа, те капацитета њиховог утицаја.

1. ЦОЗЕФ НАЈЕВА АНАЛИЗА РУСКО-АМЕРИЧКИХ ОДНОСА МОЋИ

Проблемом сложеног одређивања свих димензија руске државне моћи у савременим односима, а посебно њеног одражавања на будућност односа са САД, подухватио се Џозеф Нај један од наистакнутијих савремених америчких стручњака за међународну политику са Харвардског универзитета са значајним политичким искуством (заменик подсекретара за безбедност у Картеровој, а председник Савета за националну безбедност и помоћних министара одбране за међународ-

3 Deutch, *The Analysis of International Relations*, Eaglewood Cliffs, Prentice Hall, 1968, стр. 24.

4 Саша Гајић, „Моћ у савременим међународним односима“, *НСИМ*; vol. XIII (2006), no. 1-4, стр. 161-162.

5 Према Moregenthau, *Politics Among the Nations*, A. Knopf, New York, 1967 (Fourth Edition).

но-безбедностне послове у Клинтоновој администрацији). Наја је међу водеће стручњаке за међународне односе још у седмој деценији прошлог века уврстила његова неолиберална теорија о асиметричној и комплексној међузависности (у коауторској књизи се Киохејном „Моћ и међузависност“). Премда се бавио темама о миру и сукобима међународној политици те нуклеарној опасности и етици, најчувенији је по његовим теоријским радовима о моћи у међународној арили, односно о лансирању теорије о „мекој моћи“ која је, осим што је постала научно широко прихваћена и даље разматрана, ушла и у свакодневну политичку употребу (нарочито од стране Клинтонове и Обамина администрације). Аутор је већег броја књига од којих су најпознатије *Осуђени на водство: промењива природа америчке моћи* (1990), *Парадокс америчке моћи* (2002), *Мека моћ: пут успеха у светској политици* (2004), *Моћ у глобално информатичко доба* (2004), *Игра моћи* (2004), *Моћи за водство* (2008), „*Будућност моћи*“ (2011), „*Председничко лидерство и стварање америчке ере*“ (2013), „*Да ли је амерички век завршен?*“ (2015).

Његов нови рад „*Будућност руско-америчких односа*“⁶ одликује се једностраношћу и симплификацијама: целокупна поставка анализе почива на компарацији моћи некадашњег СССР-а и данашње Руске Федерације (очекивано, на штету ове друге), те селективном истицању појединих параметара тврде и меке моћи савремене Русије како би се показала тенденција њеног неумитног даљег опадања. При томе се не показују исти показатељи код других савремених држава, па ни САД, како би се стварне димензије посматраних аспеката заиста упоређивали, већ се они прећуткују, изузев неких крајње натегнутих и произвољних (нпр. при поређењу распрострањености популације у азијском делу Русије и Кине). Све то доприноси тенденциозним, често и крајње нетачним закључцима. Нај свој оглед почиње описом моћи Совјетског Савеза: „Педесетих година, многи Американци плашили су се да ће Совјетски Савез престићи Сједињене Државе као водећу светску силу. ССРЈ је био земља сва највећом територијом на свету, трећом најбројнијом по-

6 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2 Winter 2015, CIRSD, Belgrade, 2015, стр. 34-42.

пулацијом, другом највећом економијом. која је производи-
ла више нафте и гаса него Саудијска Арабија. Поседовао је
половину укупног броја нуклеарног оружја, држао је људи
под оружјем од САД и запошљавао највећи број људи у об-
ласти истраживања и научног развоја. Совјетска пропаганда
активно је пропагирала мит о неизбежности тријумфа кому-
низма, и Никита Хрушчов се славодобитно хвалисао како ће
Совјетски Савез претећи Сједињене Државе до 1970-тих или
1980-тих. Међутим, Михаил Горбачов је 1986. године описао
совјетску економију као „веома растројену. Ми заостајемо у
свим сферама“. И 1991. године СССР се распао.⁷

Овој уопште узевши тачној дескрипцији тенденција
опадања (пре свега економске) моћи Совјетског Савеза уз ис-
тицање њених максималних домета (педесетих и шездесетих
година прошлог века) требало би придодати и следеће факте:
процентуално натполовично поседовање нуклеарног арсена-
ла било је могуће док су само две силе поседовале ово оружје,
што се убрзо током Хладног рата, са стицањем нуклеарног
арсенала и других држава, променило и тако остало до дана-
шњих дана; сама бројчана надмоћ неке војске само је један, и
то не одлучујући, међу параметрима војне моћи. Негативне
пак демографске тенденције нису се десиле у постсовјетском
периоду, већ су у СССР биле видљиве од седамдесетих годи-
на. Наиме, док је у периоду 1926-1874 стопа рађања опала са
44.0 на хиљаду на 18.0 (због урбанизације и каснијег ступања
у брак) стопа смртности је падала са 23.7 на 8.7, уз чињеницу
да је популација у словенским републикама и раније стаг-
нирала а наставила да расте у средњеазијским република-
ма.⁸ Међутим, од краја шездесетих година стопа смртности
(код одраслих, радно способних мушкараца и деце) почела
је да расте, да би, након кратког застоја током осамдесе-
тих. наставила да расте услед погоршаних општих живот-
них услова и слабљења сектора здравства. Подаци о порасту
дечијег морталитета, прикривани су, тј. нису објављивани
у статистичким извештајима пуних десет година, до краја
осамдесетих. Слично је било и са опадајућим економски па-

7 Исто, стр. 34.

8 Видети *Barbara Anderson*, „Growth and Diversity of the Population of the Soviet Union“, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1990, стр. 155–177.

раметрима, који су или прикривани или лажно приказивани тако да не постоје егзактни подаци о реалним достигнућима совјетске економије, нарочито у последње две деценије њеног постојања. Постоје процене да је нпр. 1970. (од када се рачуна почетак јачих негативних економских тенденција) БДП СССР-а био други на свету, у износу приближном 433 милијарде долара. Удео Совјетског Савеза у светском ГДП је био 12,8%, а по глави становника он је износио 1790 долара, чинећи га 39-тим у свету.⁹ Исте те године амерички ГДП био је 2,5 пута већи и износио је 1075, 9 милијарди долара, док је по глави становника он био 5126 долара.¹⁰

Описујући последице негативних тенденција из позне совјетске епохе и постсовјетске транзиције деведесетих, Нај приказује да је савремена Русија у расулу, са разореним здравственим системом, неефикасном тржишном привредом, са државним капитализмом у служби барона-пљачкаша, са ниским животним стопама где мушкарци умиру у просеку у раним шездесетим, а где опада број новорођенчади. Ова слика је, у ствари ружна прошлост транзиционе, Јељцинове Русије: са побољшањем општих услова живота и упорном демографском политиком, Русија је успела да од 2009. преокрене негативне трендове. Стопа рађања у Русији је сада већа нешто него у европским земљама и САД и у 2010. Години она износи 12 рођених на хиљаду људи, мада је стопа смртности још увек већа него у земљама Запада (од 2012. такође износи 12 на 1000 људи).¹¹ Но, Русија додатно повећава своје становништво - као и земље Запада - својом имиграционом политиком (процењује се да број илегалних имиграната из азијских држава досеже број од чак 10 милиона)¹². Етнички састав Русије је такође повољан: чак 81 становништва су

9 Примерице, ГДП Јапана уочи „јапанског економског чуда“ тада је био 209 милијарди долара, Немачке 215 милијарди, Кине 91 милијарди. Тј. био је дупло већи од неких од развијених западних земаља али је пуно заостајао за САД. Видети: <http://macroeconomics.kushnir.mk.ua/index.php?indicator=gdp&area=ussr&lang=en> приступљено 14.11.2015.

10 Исто.

11 „Современная демографическая ситуация в Российской Федерации“, Росстат, www.gks.ru/free_doc/2010/demo/dem-sit-09.doc, приступљено 14. 11.2015.

12 Према “Russia Cracking Down on Illegal Immigrants”, International Herald Tribune, 15.01.2007. www.gks.ru/free_doc/2010/demo/dem-sit-09.doc приступљено 15.11.2015.

етнички Руси, док ни једна од мањина (а има их преко 160) не прелази неколико процената у укупној популацији (највише је Татара 3, 7%, 1,4% Украјинаца итд).¹³ На просторима где и живе мањине, Руси најчешће представљају од 50-70% становништва, па је нереално говорити о могућностима лако остваривог територијалног сепаратизма (изузев на Кавказу). Западне земље, напротив, државном политиком једначећи држављанство и националност (нпр. у Француској), често статистички прикривају етничку и културолошко-цивилизацијску структуру свог становништва и његове демографске трендове. Нпр. у САД потомци Европљана данас чине око 62% становништва,¹⁴ док постојећој стопи рађања највише доприносе Латини, претећи да у перспективи претворе укупно белачко становништво у мањинско.¹⁵

2. ВОЈНЕ И ЕКОНОМСКЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У САВРЕМЕНОЈ РУСИЈИ

Према Нају, распад Совјетског Савеза 1991. године је оставио Русију са пола популације и пола економије гледајући у односу на пређашњу државу. „Русија је задржала нуклеарни арсенал – већи чак од оног САД – али су њене способности за пројекцију глобалне моћи умногоме биле умањене. Она више није била суперсила способна да балансира Сједињеним државама у биполарном свету, као што је био случај током Хладног рата. Регионално, са друге стране, она је била способна да ефективно користи силу против слабих суседних држава, као што је било у Грузији 2008. и Украјини 2014.“¹⁶ Па ипак, признаје Нај, Русија има војну надмоћ над свим својим суседима који нису приступили НАТО-у.

13 Према https://web.archive.org/web/20120118212344/http://www.perepis-2010.ru/results_of_the_census/result-december-2011.ppt приступљено 15.11.2015.

14 Према U.S. Census Bureau, <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/00000.html> приступљено 11.11.2015.

15 О овим тенденцијама је детаљно писао и на њихове исходе упозоравао покојни Семјуел Хантингтон у својој последњој књизи: Huntinton Samuel, *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*, Simon and Shuster, New York, 2004

16 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2 Winter 2015, CIRSD, Belgrade, стр. 34.

Поменута надмоћ није тек последица наслеђа совјетског арсенала, чак ни чињеница да је преко 70% капацитета војне индустрије „остало“ у Русији. Нај пропушта да нас обавести да је, иако је бројност оружаних снага Русије мања у односу на некадашњу Црвену Армију, њен број и даље импозантан у светским размерама: 2006, пре отпочетих реформи активан војни састав бројао је 1,2 милиона људи, са највећим оклопним снагама у свету, са највећом количином нуклеарних подморница, другом по величини флотом подморница са балистичким пројектиlima и једном од највећих морнарица и авијација (по броју стратешких бомбардера друга по величини после САД). Поређења рад, САД су 2014. Године имале око 1,3 милиона људи у свом војном саставу, иако им је војни буџет далеко највећи на свету (554 милијарде долара). Такође, руска војска пролази кроз квалитативне реформе структуралног реорганизовања које су започете 2008. године, а које су смањиле бројност војног персонала, редиковале величину централне команде, увеле додатну цивилну логистику и резерве, преобликовала организацију војних формација у циљу веће ефикасности и системске еластичности. Руски војни буџет је трећи по величини у свету (после САД и Кине) и 2014. године је званично износио 2,49 трилиона рубаља (око 69 милијарди долара) са тенденцијом даљег раста у 2015. години на 3,03 трилиона рубаља (83 милијарде долара), а 2016. године на 3,6 трилиона рубаља (93 милијарде долара), док су његове незваничне процене знатно веће.¹⁷ Гледано номинално, у доларима, руски војни буџет далеко је мањи од америчког (само 14% или 1/7 америчког војног буџета), али Русија са овим улагањима сама производи готово целокупно сопствено наоружање које задовољава све њене потребе и служи за извоз. Она је други највећи извозник оружја у свету који покрива око 37% укупне светске продаје (у периоду 2005-2009). 2014. године Русија је извозила оружје за чак 56 држава.¹⁸ „Програм државног наоружавања за период 2011-

17 Sergey Kazak, „Russia to Up Nuclear Weapons Spending 50% by 2016“. RIA Novosti. <http://sputniknews.com/military/20131008/184004336/Russia-to-Up-Nuclear-Weapons-Spending-50-by-2016.html> приступљено 15.11.2015.

18 „Trends in International Arms Transfer, 2014“. Stockholm International Peace Research Institute, . http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=495 приступљено 15.11.2015.

2020¹⁹ је отпочео крајем 2010. године који је предвиђао да се уложи око 20-21,5 трилиона рубаља (650 милијарди долара) за се набави нова опрема у предвиђеном периоду, са циљем да се до 2015. године 30% војне опреме замени у свим њеним родовима, а 70% до 2020. године. У неким јединицама Руске армије, око 60% модерне и напредне опреме већ је замењено до 2015. године, тако да се очекује да предвиђен резултат бити премашен и што се тиче рока и што се тиче обима. Све у свему, и руска војска и војна индустрија нису у фази слабљења и опадања, већ у поодмаклој реорганизацији и континуираном јачању, обзиром да дате капацитете и околности.

Ситуација је по Нају, много неповољнија у економској сфери: „По питању економских ресурса, руски бруто друштвени производ од 2,5 трилиона представља једну седмину америчког, и његов износ по глави становника износи око 18 хиљада долара, што је оквирно трећина у односу на онај Сједињених Држава. Штавише, њена економија је веома зависна од енергената: нафта и гас представљају две трећине руског извоза, пола државних прихода и 20% бруто друштвеног производа. Са америчком револуцијом шкриљаца која води ка опадању цена енергената, Русија ће бити у тешкоћи да досегне своје буџетске циљеве. Штавише, извоз високе технологије преставља само седем процената њених укупних извозних производа (у поређењу са 28 процената Сједињених Држава). Док Русија може да произведе и извози софистицирана оружја и нуклеарне реакторе, она неефикасно алоцира ресурсе унутар своје економије а приватне инвестиције нису одрживе због корумпиране институционалне и правосудне структуре. Ова ситуација је још више погоршана западним санкцијама наметнутим након руске војне интервенције у Украјини.“¹⁹

И овде Нај одвећ барата са полуистинама и генерализацијама. Наиме, тачно је да Русија у многоме зависи од сировинског извоза (који чини чак 70% њеног укупног извоза), а да процентуално премало улаже у развој високих технологија за најширу употребу, поготово за њен извоз - јер исте јефтино увози. Сложићемо се да, ипак, производња геџета

19 “Big rise in Russian military spending raises fears of new challenge to west”, Guardian Unlimited, <http://www.theguardian.com/world/2007/feb/09/russia.usa>, приступљено 15.11.2015.

и беле технике није озбиљни показатељ државне моћи. Са друге стране, тврдње да ће револуција „фрекинга“ (производње гаса и нафте из шкриљаца) толико оборити цену енергената да ће то минимизирати руске буџетске приходе и онемогућити даља системска улагања у развој, претеране су. Наиме, цене гаса и нафте су због преплављивања њиховим резервама из САД и заливских држава већ за трећину ниже од најнижих исплативих цена производње истих из гасних шкриљаца (уз читав низ негативних еколошких последица); чак оне нису зауставиле већ само смањиле прилив средстава у руски буџет. Када се овај енормни прилив јефтиних енергената умањи - а то је неминовно - његове цене ће поново скочити, додуше не до нивоа из периода 2000-2010, али и то ће бити више него довољно. У време највећег приходовања од извоза енергената, њихов удео у укупном руском БДП-у није прелазео 5,7%, и знатно је почео да се смањује већ од 2003. са јачањем унутрашњег, руског тржишта да би до 2011. године имао удео од свега 3,7% БДП.²⁰ На основу овог приходовања Русија је до 2006. године исплатила највећи део свог спољног дуга и креирала „Стабилизациони фонд Русије“ који је трећи по величини у свету (597 милијарди долара). Руски лидери свесни су нужности диверсификације своје економије и отклањања њене зависности од извоза енергената; они непрестано указују на то обзиром на постојеће лимите и залажу се за унапређивање сектора производње високе технологије. Међутим, успоравање укупног економског раста након изузетне прве декаде 21. века на свега 1,3% 2013, 0,6% 2014. и -3,8 % у 2015²¹ (други извори економски пад услед санкција 2015. године стављају у размере између -3% и -3,5%, а већ 2016. прогнозирају „позитивну нулу“ или благи раст) последица је више фактора, а не само пада цена енергената: пре свега, економски пад се тиче утицаја светске кризе на степен директних страних инвестиција, а затим и дуготрајне рецесије у ЕУ која је, све до увођења санкција 2014. била најважнији руски спољнотрговински партнер, као и других структуралних проблема саме руске економије те политичке

20 „Russia fixed asset investment to reach \$370 bln by 2010—Kudrin“. *RIA Novosti*, <http://sputniknews.com/business/20070921/80301609.html> приступљено 09.11. 2015.

21 Према Statista, The Statistic portal, 2015, <http://www.statista.com/statistics/263621/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-russia/>приступљено 09.11.2015.

и социјалне нестабилности у суседству (која је у Украјини прерасла у рат) Иначе, руска банке, које су доживеле ударе са сломом финансијских тржишта на почетку светске кризе 2008. године, нису претрпеле никакву дугорочну штету због правовремене и стручне заштите свог банкарског сектора од стране руске владе и централне банке.

Узевши све наведено у обзир може се лако утврдити да је руска економија након распада Совјетског Савеза и економске девастације деведесетих, у успону, са повременим осцилацијама. Томе је допринела, од почетка 21. века, и виша домаћа потрошња, стратешко вођена економска политика која на располагању има непресушне ресурсе и високо квалификоване кадрове, и што је се показало најважнијим – стабилизоване политичке прилике. Стреловит деветогодишњи развој (2000-2009) добио је замах пре свега услед раста производње и потрошње на домаћем тржишту, а тек секундарно извозом сировина, тако да је номинална просечна плате у Русији скочила са 80 долара 2000. године на 976 долара 2013. Године,²² да би се са увођењем санкција и економским ратом против Русије овај износ прво драстично умањио услед пада вредности рубље, а после добрим делом подигао и стабилизовао. У овом периоду је „васкрснула“ и средња класа која је на почетку века износила само 8 милиона, а сада чини највећи део становника Русије, њих 104 милиона. Русија има један од најстимулативнијих пореских система на свету (са општом пореском стопом од 13%) који је истовремено смањио пореска оптерећења становништва, подстакла предузетништво и значајно подигао државне приходе. Свакако, постоје и знатни дисбаланси између степена развоја престонице и појединих региона, проблеми са модернизацијом постојеће инфраструктуре, са степеном корупције (на коју, према проценама) годишње отпадне око две милијарде долара) итд, но све то не умањује чињеницу да се Русија развија и да има, гледајући све основне параметре (као што су БДП, буџетски дефицит, спољни дуг итд) једне од најбољих резултата међу двадесет најразвијенијих земаља (Г20), упркос наметнутим санкцијама и неповољним условима које ствара светска криза.

22 „Russians weigh an enigma with Putin’s protégé“, *MSNBC*, <http://www.nbcnews.com/id/24443419/#.VkdP15MiSo> приступљено 14.11.2015.

3. ДИЛЕМЕ „МЕКЕ МОЋИ“ И САВЕЗНИШТВО СА КИНОМ

Џозеф Нај сматра да савремена Русија слаби не само по питањима класичне, „тврде моћи“, већ и своје „меке моћи“ - способности да се утиче на друге у жељеном правцу привлачношћу својих вредности, своје културе а уз помоћ легитимне и моралне спољне политике, не силом или претњом силом.²³ Мада је у првој половини 20. века, па и доброг дела његове друге половине, током Хладног рата, СССР са својом верзијом комунистичке идеологије био веома вредносно и политички атрактиван чак и за бројне друштвене слојеве западног друштва (поготово након победе над нацизмом), совјетска „мека моћ“ почела је полако да копни са све чешћим војним интервенционизмом, као што је био случај у Мађарској 1956. и Чехословачкој 1968. године, тако да до краја осамдесетих година од ње готово ништа није остало. Нај сматра да Путин својим интервенционизмом на постсовјетском простору (Грузија, Украјина) наставља да чини исту грешку, „Он тврди да жели да створи Евроазијску Унију под руским предводништвом како би се надметао са ЕУ, али његово вођење политике ствара бојазан код оних које жели да привуче. Упркос непорецивој привлачности традиционалне руске културе и Путинових позива да се повећа руска „мека моћ“, његови насилнички акти према суседима и истицање руског национализма имају последицу сејања неповерења.“ – тврди Нај.²⁴ Са приметном бојазни Џозеф Нај побраја улагања Русије у медије и пропаганду: реорганизацију РИА Новости, експанзију многојезичног и мултимедијалног „Спутника“, при томе прећуткујући ефикасност глобално гледане тв станице „Russia Today“, уз тврдње о slabим донетима, па и контрапродуктивности пропаганде насупрот дубинској културној моћи чија афирмација представља „најбољу пропаганду која то није“²⁵

23 Joseph Nye, *Soft Power*, Public Affairs, New York, 2004, стр. 9.

24 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2 Winter 2015, CIRSD, Belgrade, 2015, стр. 37.

25 Исто.

Очито, Нај по овом питању грубо превиђа значајан утицај савремене руске популарне културе (доминантан пре свега на постсовјетском простору),²⁶ руску афирмацију у спорту и његовом организовању (нпр. Олимпијада у Сочију), индустрији забаве, успехе при формирању глобалних електронских медија са огромног гледаношћу („Russia Today“). Утицај идеолошко-теоријски недовољно уобличене „суверене демократије“ као доктринарног концепта савремене Русије нема - истина је - некадашњу идеолошку привлачност комунизма, али то није ни потребно. Њен идејни оквир сасвим погодује руској балансирајућој реал-политици у настајућем мултиполаризму који се базира на класичној државној суверености без обзира на државну идеологију и друштвено уређење, поготово имајући у виду њену угроженост од егзалтираног људскоправашког хуманитаризма и наметања ткз. мањинских права на штету суверене демократске већине. „Испод радара“ Најеве позорности промиче и да Путинова Русија има све више симпатизера међу свим суверенистима којима на срцу леже традиционалне и конзервативне вредности без обзира на њихов политичко-идеолошки предзнак, укључујући ту и странке и покрете у западним демократијама.

Једину озбиљну опасност које значајно може да ојача овако насликану „опадајућу Русију“ Нај види у њеном стратешком савезништву са Кином као растућом глобалном суперсилом. Природу овог савезништва Нај проналази искључиво у традиционалној политици „баланса моћи“ услед заједничке стрепње од америчког глобално примата на свим пољима, а не у некој идеолошкој или културолошкој блискости нити широј или дугорочној спољнополитичкој доктрини. Невољно, Нај признаје да су руско-кинески односи од 1992. године наовамо прешли из фазе „конструктивног партнерства“ у „стратешко партнерство“ (1996), „пријатељства и кооперације“ (2001) до „свеобухватног стратешког координираног партнерства“²⁷ које се огледа у заједничком деловању у УН, институцијама БРИКС-а, ШСО-а. Не улазећи у институционалне оквире заједничког наступања, Нај ми-

26 Видети детаљно код: Турковић Миша, „Русија и откривање меке моћи“, *Национални интерес*, 1-3, ИПС, Београд, 2008, стр. 25-54.

27 Joseph Nye, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2, Winter 2015, CIRSD, Belgrade, стр. 39.

нимизира њихове домете (уз признање да је гасни споразум Русије са Кином вредности 400 милијарди долара о изградњи гасовода и тродеценијској испоруци гаса из маја 2014. године „пример успешне политике ценовода“²⁸), а преувеличава постојеће недостатке и спорове, желећи да у њима види клице раскола и сукоба. Тражећи резидуално историјско неповерење из прошлих времена, Нај је склон да предимензионира демографске (узимајући као параметар само популацију руског Далеког Истока наспрам популације целог северног дела Кине) и економске дисбалансе између Русије и Кине (где се трговина одвија по принципу „сировине за производе“) уз преувеличавање њиховог надметања за утицај на простору Средње Азије. Нигде се не говори да је на простору Средње Азије стратешко партнерство две велике силе успешно институционализовано са другим земљама у том региону (Казакстаном, Киргизијом, Таџикистаном и Узбекистаном, а да ће се 2016. године ШСО-у прикључити и Индија и Пакистан) са читавим спектром активности (безбедносна, војна, економска и културна сарадња) где се утицаји две доминантне силе не сукобљавају већ претежно усклађују, надопуњују и толеришу. Жеља да се усвајање „Нове руске војне доктрине“ (2009) која оставља могућност прве употребе нуклеарног оружја у случају ескалације конвенционалног рата види као израз руског страха од Кине и њене војне супериорности у конвенционалном смислу - коју здушно прихвата и Џозеф Нај – далеко је од реалности.²⁹ Спољна политика Кине је мирољубива, одбрамбена и веома стрпљива, са спољнополитичким приоритетима усмереним на другу страну - ка Пацифичком региону, без смерања да квари односе са стратешким савезником од кога трговином - и то на знатну обострану корист - може добити све оно што јој са ратним ризиком, и то извесним, може бити не само ускраћено. О извесној сопственој штети да се и не говори.

28 Исто, стр. 39.

29 Исто, стр. 40.

4. ОД СПОРНИХ ЗАКЉУЧАКА ДО СПОРНИХ ПРЕДЛОГА

Укупно узевши, Најева анализа својом једностраношћу, селективношћу и неадекватним генерализацијама више подсећа на пропагандно-медијско дисквалификовање него на стручну студију која води и ка спорним закључцима и ка крајње спорним предлозима спољнополитичког деловања САД према Русији. Несумњиво је да је Русија са својим укупним потенцијалима гледајући их у светским размерама тј. уделу у различитим параметрима државне (и тврде и меке) моћи и даље слабија него СССР на свом врхунцу, педесетих и раних шездесетих година 20. века. Но, то је случај и са САД (нпр. удео САД у глобалном ГДП у је после Другог светског рата био невероватних 50% а 2015. је износио 16,1%, са тенденцијом даљег пада)³⁰, упркос привилегованом положају долара на светском монетарном пољу и везаношћу глобалног финансијског капитала за америчке Федералне резерве. Оно што Нај упорно игнорише је да су негативне тенденције из постсовјетске транзиције добрим делом превладане, да је већина трендова савременој Русији узлазна и позитивна, те да је - са постојећим ресурсима своје моћи и промишљеном реалном политиком која проналази све више савезника у свету - Русија у стању да парира сваком покушају угрожавања њених интереса. Садашња Русија, додуше, нема капацитете да се претвори у новог глобалног хегемона, али она томе (за разлику од Совјетског Савеза) и не тежи. Не видети ово, већ тврдити како је Русија „one stop“ економија са нелибералним институцијама и са несавладивим демографским и здравственим проблемима“³¹ да је она „опседајућа сила попут Аустроугарске и Османског царства која може бити веома ретиметичка за међународни поредак.... јер јој недостаје стратегија дугорочног опоравка и која реагује опортунистички“ а

30 Видети: United States' share of global gross domestic product (GDP) adjusted for purchasing power parity (PPP) from 2010 to 2020, Statista, The Statistic Portal, <http://www.statista.com/statistics/270267/unitedstates-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/> приступљено 12.11.2015.

31 Joseph Nye, "The Future of Russian-American Relations", *Horizons*, No. 2, Winter 2015, CIRSD, Belgrade, стр. 37.

да је истовремено „ревизионистички кваритељ status quo-a , који тежи да постане катализатор других ревизионистичких сила које руже америчку надмоћ“³² не само да је нетачно, већ и крајње противуречно. Тачно је, али само делимично, да постсовјетска Русија у свом идентитетском одређењу још увек лута између историјског наслеђа славенофилства и западњачког европејства – али је тај јаз све мањи; није спорно да је Русија преокупирана својим местом и улогом у свету, али зар то није случај са свим историјски великим силама чије је самоодређење више од пуког постојања и трајања?

Контрадикторности између изнетих аргумената и начина њиховог повезивања, те наметнутих закључака, неминуно су пренете и на Најеве предлоге како да се САД односе према савременој Русији. Са једне стране, Нај подржава политику изолације савремене Русије као озбиљне претње савременом међународном поретку и, штавише, имплицитно заговара активности на рушењу Путинове власти због његовог наводног агресивног антизападњаштва, антилиберализма и прибегавања сили; са друге стране се залаже за избегавање потпуне изолације Русије због увиђања међусобног преклапања интереса у нуклеарној безбедности тј. противљењу пролиферацији нуклеарног оружја, у антитерористичком становишту, при сарадњи на Арктику и могућности дипломатског деловања у Авганистану, Ирану итд.. Разлози за то се, на једном крају, поново проналазе у наводном опадању Русије која, управо због тога, може би изузетно опасна, док се, на другом крају, истиче како Русија поседује енормне потенцијале свих врста, образовану популацију (стручњаке и инжињере), па да је зато није могуће нити мудро искључивати из међународне заједнице. Све у свему, Најеви процене и предлози свде се на жеље да се савремене Русија под Путиновим водством свде на жељену, „нову Русију“ поновне западно-либералне превласти, али какве и на који начин – то и за Наја и за носиоце одлучивања у америчкој спољној политици – представља праву квадратуру круга.

32 Исто, стр. 38.

Литература

- Гајић Саша, „Моћ у савременим међународним односи-ма“, НСПМ; vol. XIII, no. 1-4, Београд, 2006.
- Ђурковић Миша, „Русија и откривање меке моћи“, На-ционални интерес, 1-3, ИПС, Београд, 2008.
- Anderson Barbara*, „Growth and Diversity of the Population of the Soviet Union“, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1990.
- Deutch, *The Analysis of International Relations*, Eaglewood Cliffs, Prentice Hall, 1968.
- Kazak Sergey*, “Russia to Up Nuclear Weapons Spending 50% by 2016”, *RIA Novosti*. <http://sputniknews.com/military/20131008/184004336/Russia-to-Up-Nuclear-Weapons-Spending-50-by-2016.html>, 05/05/2017
- Moregenthau Hans, *Politics Among the Nations*, A. Knopf, New York 1967 (Fourth Edition).
- Nye Joseph, *Soft Power*, Public Affairs, New York, 2004.
- Nye Joseph, “The Future of Russian-American Relations”, *Horizons*, No. 2, Winter 2015, CIRSD, Belgrade, 2015.
- Statista, The Statistic Portal „United States’ share of global gross domestic product (GDP) adjusted for purchasing power parity (PPP) from 2010 to 2020“, <http://www.statista.com/statistics/270267/unitedstates-share-of-global-gross-domestic-product-gdp/09/04/2017>
- “Trends in International Arms Transfer, 2014”. *Stockholm International Peace Research Institute*, . http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=495, 12/03/2017
- Waltz Kenneth, *Theory of International politics*, Addison Wesley, Reading MA, 1979.
- Huntinton Samuel, *Who Are We? The Challenges to America’s National Identity*, Simon and Shuster, New York, 2004.

Aleksandar Sasa Gajic

JOSEPH NYE AND CONTROVERSIAL DIMENSIONS OF RUSSIAN POWER

Resume

Contemporary IR science defines power in many different ways: as goal of states and their political elites, as measure of influence or control, as attainment of security and as control over resources. Most efficient among them are combined, multidimensional IR approaches of power definition which often observes basic elements of „hard power“ from realistic school of IR such as: 1) geography 2) natural resources 3) industrial capacity 4) military capability 5) population (with its demographical tendencies) 6) national character 7) national moral 8) quality of diplomacy 9) quality of government in their combination with „soft power“ (cultural influences, political values and foreign policy), also taking into consideration dramatic transformation of „state-centric“ international relations at the end of Cold War and ramification of global structures between states and other non-state subjects. This Paper analyses the work “The Future of Russian-American Relations” of the eminent American international relations expert Joseph Nye who tries to define and measure different aspects of contemporary Russian hard and soft power and to give his estimation about the most appropriate US policy toward Russia. His whole analytic scheme is based on comparison of power between former USSR and contemporary Russian Federation with the selective emphasis of some elements of today Russia’s hard and soft power, all with intention to show their imminent decline. At the same time, those parameters considering other states, including USA, which are useful for the real comparison, are being overlooked or even unspoken, except the few of them which are, obviously, very controversial or arbitrary. All of that contributes to some of Nye’s incorrect conclusions. By describing consequences of negative trends from late Soviet epoch and post-soviet transition from 90’s, Nye presents today Russia in ruins,

with collapsed health care system, un-efficient market economy, robber-barons ruled state capitalism and declining demography. This picture, in fact, is a part of ugly past of transitional, Yeltsin's Russia, that was carried over with the improvement of general life conditions and consistent public policy in the first decade of 21-st century. By having insights in many generalizations and biases in this analysis, Paper ensigns how controversial proposal about future of Russian-American relations deduces from partial and disputable conclusions provided by Joseph Nye.

Keywords: power, measure of power, Joseph Nye, soft power, Russian-American relations.

■
* Овај рад је примљен 1. марта 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. маја 2017. године.